

BAJA VÁROS NYOMDÁI 1945-BEN

FÁBIÁN BORBÁLA

ABSTRACT

The history of the printing houses in Baja has not yet been written, despite the fact that there has been a printing house in the town since 1857. The three questionnaires from the time of the post-World War II resumption give a glimpse into the history of printing houses operating in the city in the middle of the 20th century. In 1944, there were seven printing houses in the city (Bakanek és Gádor-nyomda, Corvin-nyomda, K. Bencze Albert nyomdája, Rózsa-nyomda, Stáhl Károly-nyomda, Új Élet Nyomda). Among these printing houses, the machines of the Catholic Új Élet Nyomda (New Life Printing House) were demolished, and their raw material was taken away in 1944 after the invasion of the Soviet troops. Albert K. Bencze was sentenced by the people's tribunal to one year in prison, and his printing house was taken over by the Communist Party of Baja. The owner of the Dezső Rózsa printing house died in February 1945, and his printing house was operated for some time by the Social Democratic Party. From the questionnaires, we can also find out a number of technical data about the printing houses, such as what machines they worked with.

Baján viszonylag korán létesült az első nyomda: 1857-ben telepedett le a városban Mederschitzky Ignác Temesvárról, ahol az állami nyomdában dolgozott. Az első bajai magyar nyelvű újság, a *Bajai Közlöny* megjelenetése is az ő nevéhez fűződik. 1867-ben elköltözött a városból, de nyomdáját Szilber Nep. János megvette, sőt 1863-tól egy másik nyomda is működött a városban, Roth Frigyesé, majd társáé, Schön Jakabé.¹

Az 1870-es évek elején Paul Károly nyomdája – az alapító halála miatt – csak néhány évig működött, de özvegye egy nyomdászhoz ment feleségül, így az Nánay Lajos könyvnyomdája² néven folytathatta működését 1877-től. Id. Nánay Lajos³ 1914-ben a fiának, ifj. Nánay Lajosnak⁴ adta át az üzemet, aki 1918-ban a gépeket eladta a Corvin-nyomdának. Ő maga a Kollár Antal és fia cégnél kezdett el dolgozni. Kollár Antal fia, Ágoston (Baja, 1851 – Baja, 1939) halála után ifj. Nánay Lajos megvette a Kollár-nyomdát, és 1939-től az államosításig dolgozott. A *Csonka Bácska tükre* című könyvében ezt írták Kollár Ágostonról: „Baja városának egyik legrégebbi nyomdája és könyvkereskedése. A bajai nyomdászok és kereskedők nesztora.”⁵

1912-ben alapították a Corvin-nyomdát,⁶ társtulajdonosa Erdős Lajos⁷ és Fodor Károly volt, 1913-tól itt nyomtatták a *Bajai Független Ujságot*, melyet megalapításától 1901-től Nánay Lajos könyvnyomdája nyomtatott. A politikai napilap neve 1921-ben *Független Magyarorságra* változott, és 1944-ig jelent meg. A nyomda a Mátyás király téren (ma: Jelky András tér) működött. „Jól felszerelt, nagyszerű szakemberek vezetése mellett élénk forgalmat bonyolít le.”⁸ 1928-ban a nyomdát Spitzer István vette át.⁹ Ő egy közkereseti társaságot alapított a Corvin könyvnyomda és újság kiadó üzem néven, a cégvezető társa, Nemes Lajos volt. A cégbíróság iratai szerint 1945-ben megszűnt ez a cég.¹⁰

Az említett három vállalkozás mellett 1914-ben még működött Kazal József Könyvnyomdája is.¹¹ Ennek a gépeit vásárolta meg 1919-ben az Új Élet nyomdavállalat Rt.. Az 1919-ben alakult katolikus részvénytársaság, ahogy az 1930-as években írták: „az összeomlás idejében, mint nemzeti irányú lap kiadvállalata alakult, amely a legnehezebb időkben keresztény és nemzeti eszmék ezen délvidéki sztratégiai pontján állt őrt.”¹² A megalakulást a hatóságok 1919. december 15-én hagyták jóvá. Az üzemvezető ekkor a korábbi nyomdatulajdonos, Kazal József volt. Őt 1920-ban Tinusz Antal váltotta, majd még sokan mások. 1932-től Stáhl Károly volt a vezető és a bérlő 1941-ig. Ezután a bérlő és felelős nyomdavezető Zsivkovits László lett, aki 1944-től(?) egyben a nyomda tulajdonosa is. Az egyik kiadványán, egy iskolai értesítőn így jelent meg a cég neve: „Új Élet Nyomda”.¹³ Ez az üzem volt az Új Élet – későbbi *Bajai Ujság* politikai napilap, ami 1935-ben a nevét *Bácskai Ujságra* változtatta – kiadója.

A két világháború között új nyomdákat is alapítottak a városban. 1925-ben Kovács Bencze Albert (Posta u. 2.), „Erdélyből, Székelyföldről ideszakadt szakember, aki kiváló tudásával és szorgalmával, a bajai nyomdák közül az első helyek egyikére emelte nyomdáját.”¹⁴ A '40-es években vállalkozása neve K. Bencze Albert Könyvnyomdája volt.

1927-ben a bajai születésű Bakanek Gáspár¹⁵ a pécsi Goldberger (Gádor)¹⁶ Jánossal¹⁷ társult. A Baja-monográfia szerint „fővárosi nivójú” a vállalkozásuk. Az 1930-as években „a tulajdonosok vezetése mellett erősen fejlődő nyomda.”¹⁸

A szegedi születésű Rózsa Dezső¹⁹ a Kollár-cégnél dolgozott, korábban Makón és Hódmezővásárhelyen. A Corvin-nyomdának 1912-től, tizenhat éven keresztül üzemvezetője volt. 1928-ban önálló céget alapított. „Modern motorikus erőre

berendezett üzeme van. A Bácsmegyei Gazdák lapja, Csonka-Bácska és a Napraforgó időszakos lapok"-nak volt a kiadója 1930 körül.²⁰ A Csonka-Bácska tükre így dicsérte: kiváló szaktudású nyomdász, „aki szerelmese a foglalkozásának. Régi vágású, szelíd nyomdász, aki e téren szaktekintélynek örvend. Nyomdája éppen ezért élénk forgalmú.”²¹ 1941-ben Stáhl Károly is önállósította magát, kisebb kapacitású nyomdát üzemeltetett. Iparengedélyét 1944. június 6-án bevonták.²²

A cégbíróság iratai között csak az egyik bajai nyomdával – a Corvin könyvnyomda és újság kiadó üzemmel – kapcsolatos dokumentum maradt fenn,²³ ezért különösen fontos, hogy 1945-ből – igaz, pontos keltezés nélkül – három kérdőívet is őrzünk a nyomdákról. A kérdőívek formája és kettőn található bejegyzések alapján a keletkezésük sorrendje megállapítható. A legkorábbi kérdőív csak tíz kérdést tartalmaz, amelyek nincsenek megszámozva. A következő kérdőíven tizenegy kérdéspontra van, a legkésőbbin pedig tizenhat. Ez utóbbin, az oldal alján a kérdőívek beküldésére vonatkozó utasítás is található: „A fenti kérdőívet f.évi augusztus hó 6-ig bezárólag Baja thj. város I. f. iparhatóságához / földszint 51.szoba/ kell benyújtani.”²⁴ Az első kérdőív 1945 januárjában vagy február elején keletkezhetett, ugyanis 1945. február 6-án elhunyt az egyik nyomda tulajdonosa, Rózsa Dezső, de az első kérdőívet még aláírta.

Baja város 20. századi történetében a II. világháború fordulópont volt, mert a város frontvonalba került. A település kiürítésével kapcsolatban 1944 októberében intézkedés történt, a levéltárat is elszállították. Többen elmenekültek a városból, például a polgármester, dr. Bernhardt Sándor. A 2. Ukrán Front csapatai 1944. október 19-én este, illetve az éjszaka folyamán vonultak be Bajára, és több mint egy hónappal később, november 24-én keltek át a Dunán, de a város szélén kialakított védműveket csak 1945 áprilisában hagyták el. A települést 1945 februárjában bombatalálat is érte, többen meghaltak.

1944 decemberétől a Vörös Hadsereg hadikórházakat hozott létre Baján, szinte minden középületet és a nagyobb magánházakat is lefoglaltak erre a célra. A város szélén hadifogolytábor is működött.

A Duna-híd felrobbantása után a város áram nélkül maradt, a szolgáltatást 1945 januárjában indították újra. A gázgyár 1945. március 19-ig működött. Április 29-én sikerült a távvezetékét helyreállítani.²⁵

A bajai újságok kiadása 1944-ben megszűnt, a bevonuló szovjet hadsereg a nyomdákat lefoglalta. A városban kevés volt a papír, a nyomdák nem működhettek, ezért például a Bajai Kommunista Párt alakuló ülésére a meghívót kis papírszeletekre kézzel írták 1944 novemberében.²⁶ A Nemzeti Bizottság 1945 elején a katonai parancsnokságtól kérte a Corvin-nyomdát, hogy sajtó újságot indíthasson. 1945. február 24-én jelent meg újból lap, a *Bajai Hírlap* a városban.²⁷

Az első kérdőíven szerepel egy kérdés, hogy „ha nincs üzemben, miért”. A tizenhat kérdőív közül hét ilyen van. Két nyomda kivételével ezt válaszolták: „az oroszok rendeletére lezárva” vagy „orosz katonai parancsnokság lezárta”. A Bakanek Gáspár és társa nyomda válaszolt erre a kérdésre igennel. Ez alapján még február 24. előtt

kellett a kérdőívet kitölteni, mert a Corvin-nyomda (Spitzer István és Társa) a nem üzemelő vállalkozások között van. A Bakanek és Gádor-nyomda 1945 januárjában is működött. Egy fennmaradt plakáthirdetmény szerint mint „*Városi nyomda (Bakanek és Gádor)*” – az 1945. január 16-i hirdetmény a Vörös Őrség megszűntetéséről és az államrendőrség megalakulásáról szól. A január 27-i hirdetményen, mely a helyi Nemzeti Bizottság megalakulásáról számol be, már csak a „*Városi Nyomda*” megnevezés szerepel.²⁸

Ezen az első kérdőíven a munkások létszámára vonatkozó kérdést így fogalmazták meg: „*Hány munkást és tisztviselőt foglalkoztatott a vörös hadsereg bejövetele előtt?*”. A válaszok alapján a legtöbb munkást foglalkoztató nyomda Baján a Corvin-nyomda volt, a legkisebb pedig valószínűleg egy egyszemélyes üzem, Stáhl Károlyé, mert csak ő nem írt egy foglalkoztatott munkást sem a papírra. Az 1943-as statisztika szerint is csak egy berakónő dolgozott a nyomdájában.

Az 1944-es őszi eseményekre utal egy másik kérdés is, mely a másik két kérdőíven nem szerepel: „*amennyiben a tulajdonos elmenekült, van-e megbízottja és ki az?*”. A Nánay-nyomdánál erre ezt válaszolták: „*Nánay Lajos elmenekült, [itt maradt.] Ádám Sándor, az üzemvezető*”.²⁹ A többi nyomdánál azt válaszolták, hogy a tulajdonos nem menekült el. Ez a kérdés a második íven is szerepel 3-as számú kérdésként. Ez a két kérdés valószínűsíti, hogy a kérdőívet 1945 elején készítették, és töltötték ki.

A város története szomorú eseményének emlékét is ez a kérdőív őrzi. Az Új Élet nyomdát – mely az Árpád utcában, a Sugovica partján, a Legényegylet épületében volt – az első kérdőív szerint az orosz katonaság lezáratta. A ceruzával kitöltött papírra az íráskép alapján feltételezhetően másvalaki fekete tintával feljegyezte: „*gépek nagy részét összetörte és az árut elvitték*”. Az 1945. május 11-e előtti (ez a feltételezésem szerint legkésőbbi) kérdőívből a nyomda megrongálóinak kiléte nem derül ki, csak az, hogy az eset 1944 decemberében történt. A felsorolásból az is kiderül, hogy nemcsak a nyersanyagokat és az árukat vitték el, hanem a berendezés egy részét is: „*3500 kg. papír, 1 db villanymotor, 5 gépszíj, 3 db számológép, 1 db lukasztógép, 3 db papírállvány, 3 db asztal, 1 íróasztal, 2 db kályha, 40000 db boríték, 1 db acél henger, 30 kg festék, 4 db szedő hajó, 40 kg gép- és kéziszerszám, ½ öl fa, 20 q kén, 6 kg fűződrót, 1 db belövődzsiha, 12 db villanylámpa, ?, 1 db telefon, 1 db írógép*”.³⁰ A nyomda megrongálására valószínűleg azért került sor, mert egy katolikus szervezeté volt, és egy római katolikus egyesület épületében működött.

A legkorábbi kérdőív két példányára is ráírták később, hogy egy-egy párt átvette a nyomda üzemeltetését. K. Bencze Albert nyomdáját a Kommunista Párt, Rózsa Dezsőét a Szociáldemokrata Párt. Ez utóbbi azért érdekes, mert a korábban megjelent cikkekben az szerepel, hogy a nyomda működését 1944-ben megszüntette. A kérdőívekből pedig az derült ki, hogy a tulajdonos 1945-ben meghalt. Rózsa Dezső 1945. február 6-án hunyt el.³¹

K. Bencze Albert nyomdája csak egy kérdőívben szerepel. A *Bajai Hírlap* egyik cikkében szerepel, hogy Kovács Bencze Albertet a népbíróság egy évi börtönre ítélte „*fasiszta hírverés büntette*” miatt.³² A többieknek (Spitzer István nyomdász, Nánai Lajos könyvnyomdász, Zsifkovits László nyomdászmester, Stáhl Károly sokszorosító-könyvnyomtatás, Bakanek Gáspár nyomdász, Gádor [Goldberger] János nyomdász) 1945. szeptember 12-én volt az igazoló bizottsági tárgyalása.³³

	Szedő, korrektor	Szedőtanonc	Berakónó	Nyomógép
Bakanek és Gádor			1	2
Corvin	2		1	3
Kovács B. Albert		1	1	2
Nánay Lajos		1		1
Rózsa Dezső				2
Stáhl Károly			1	1
Új Élet Rt.	1		1	2

1. táblázat: Munkások létszáma és a gépek száma, 1943-as statisztika³⁴

	Munkás	Munkásnő	Tanonc	24 órai teljesítmény	2. kérdőív a teljesítménye	Gyorsajtó	Amerikai	Vágógép	Tégelynyomó
Bakanek és Gádor	2		(1)	-	4-5 oker nyomtatvány	1	1	1	
Corvin	4			kisipari üzem		2			2
K. Bencze Albert	2	1		személyek számától függ		1	1	1	
Nánay Lajos	1 segéd		1	15 000 ny		1			
Rózsa Dezső				20 000 ny		1	1		
Stáhl Károly				15 000 nyomás	400 nyomás	1			
Új Élet Rt.	2			-		1	1	1	

2. táblázat: Munkások létszáma és a gépek száma, 1945-öss statisztika³⁵

A nyomdák helye, címe:³⁶

- Bakanek Gáspár és társa Gádor János: Ferenciek tere 2. (városi bérház); Prohászka u. 2.
- Corvin-nyomda: Mátyás kir. tér 10.
- K. Bencze Albert: Prohászka u. 2.
- Nánay Lajos-nyomda: Br. Eötvös u. 6.
- Rózsa-nyomda: Kossuth Lajos utca
- Stáhl Károly: Haynald-utca 6
- Új Élet Nyomda: Árpád tér 6.

A kérdőíveken a Bakanek és Gádor-nyomda két címmel is szerepel. A két korábbi kérdőívre – az elsőre ceruzával, a másikkra tollal – ráírták, hogy „Prohászka u. 2”, de ez egy másik nyomdának – K. Bencze Albert³⁷ üzemének – a címe. A nyomdatulajdonosok által kitöltött kérdőíven a Ferenciek tere 2. szerepel, ami a városháza mellett álló városi bérháznak a másik utca, vagyis a Ferenciek tere felőli része. Az 1930-as években ez a nyomda az Árpád utca 12-ben is üzemelt, de ide az 1930-as évek végén az Új Élet Nyomda költözött, mely Baja város egyetlen ilyen jellegű részvénytársulata volt. A *Magyar Compass* szerint az 1918-ban alakult Új Élet Nyomda Rt. címe az Árpád u. 12. volt az 1940-es évek elején.³⁸ Az Új Nyomda Rt. 1924-ben a Vörösmarty u. 4-ben,³⁹ majd a Zichy Bódog tér 8-as szám alatt üzemelt.

A második kérdőíven szerepel olyan kérdés is, hogy: „kinek szállít?”⁴⁰ Erre három nyomdától érkezett válasz. A Nánay nyomda a M. Rendőrség bajai kapitányságának, a Bakanek és Gádor a közhivataloknak, Stáhl Károly pedig a közüzemeknek és a katonaságnak dolgozott.

		Mennyi napra?	Mennyiség
Bakanek és Gádor	papír és festék papír	cca. 60	3
Corvin			
K. Bencze Albert			
Nánay Lajos	papír	180 munkanap	19 q
Rózsa Dezső			
Stáhl Károly		2 hét	1 mázsa
Új Élet Rt.	nincs		

3. táblázat: Mennyi a nyersanyagkészlete⁴¹

A harmadik, tizenhat kérdésből álló kérdőívet augusztus elején kellett leadni. Ebből a fajta dokumentumból öt darab található meg a levéltárban (Bakanek Gáspár és társa Gádor János, Új Élet Nyomda, Stáhl Károly, Corvin-nyomda, Rózsa-nyomda), a második kérdőívből csak négy (Nánay Lajos-nyomda, Bakanek Gáspár és társa Gádor János, Új Élet Nyomda, Stáhl Károly-nyomda). A három kérdőívnek a papír formátuma is eltérő, ugyanis az első kettő csak egy A/4-es papír felén van, a harmadik pedig egy egész A/4-es oldalon.

A második kérdőíven már szerepel az a kérdés, hogy jelenleg hány munkást foglalkoztat. A Spitzer István és Trsa (Corvin-nyomda) 4 munkást (korábban 5). Az Új Élet nyomda nem foglalkoztatott senkit (korábban 3 főt). A Bakanek-nyomdánál nem sorolták fel a munkások számát, Stáhl Károly pedig szintén nem foglalkoztatott senkit. Rózsa Dezső nyomdája ekkor már a felesége nevére szerepel: özv. Rózsa Dezsőné, aki korábban egy munkást foglalkoztatott.

Ezen a kérdőíven a segédek és a tanoncok órabérére is rákérdeztek. A Bakanek és Gádor-nyomdában a tanoncok heti 35 pengőt kerestek, a Nánay-nyomdában az 1 éves tanonc 1 pengőt, a 4 éves 2,80 pengőt keresett (óránként?). A többi vállalkozás nem töltötte ki ezt a pontot. A *Bajai Hírlapban* május 17-én jelent meg az *Irányórabérek az iparban* című cikk, mely szerint „Nyomdászoknál; Tanoncok 1 évig heti 50, 2 évig heti 100, 3 évig heti 150, 4 évig heti 200 P Berakónő kezdő 6 hónapig heti 100, gyakorolt 6-20 hónapig heti 150, önálló munkásnő heti 200 P. Férfisegéd-kezdő, 1 évig heti 280, gyakorolt 1 — 3 évig heti 340, önálló munkás heti 400 P.”⁷¹²

A fennmaradt kérdőívek egyszerre tájékoztatnak a nyomdák második világháború előtti és utáni állapotáról is. Baja város 20. századi ipartörténetének egy fontos fejezetébe engednek bepillantást, annak ellenére, hogy néhány adatukat kritikával kell szemlélünk. A levéltár által a forrásközlemények-sorozatban kiadott, 1944 és 1949 közötti bajai polgármesteri jelentésekben például nyomdát csak egy alkalommal említenek, 1949-ben, amikor az előző évben kiadott iparengedélyekről van szó: valószínűleg az egyik korábban már működő üzem kapott új(ra) iparengedélyt.⁴³ A bajai nyomdák történetével foglalkozó Bárdos Ferenc jegyzeteiben a bajai nyomdák államosítása kapcsán először hét vállalkozást említ, hiszen 1944-ben ennyi működött a városban. Szerinte a Rózsa Dezső-nyomda volt, amit nem államosítottak, a kérdőívek tükrében valószínűbb azonban, hogy az Új Élet nyomda gépeit nem tudták pótolni.⁴⁴

1949. december 29-én a hat bajai nyomdát államosították, és egy cég alá vonták össze Bajai Nyomda néven, mely a Dél-Dunántúli Nyomdaipari Egyesülés része lett, néhány évvel később pedig a Bács-Kiskun megyei Nyomda Vállalat vidéki telepe.⁴⁵

MELLÉKLET

1. számú melléklet

üzem /gyár/ megnevezése: Könyvnyomda
tulajdonos neve: K. Bencze Albert *Prohászka* 2.⁴⁶
gyártási anyagok: nyomdai sajtó termékek, nyomtatványok
24. órai teljesítménye: Személyek számától függ
milyen és hány géppel van felszerelve: 1 gyorsajtó, 1 amerikai, 1 Viktória,
1 vágó, 1 perforáló, 1 fűző, 1 lukasztó, 3 számoró(?) gép
dolgozik, vagy nem? **nem**
ha nincs üzemben, miért: hatósági szünetelés alatt áll
gépek lóerőssége: 12 lóerős villanymotor, 1 db. 3/3 lóerős villanymotor
amennyiben a tulajdonos elmenekült, van-e megbízottja és ki az?
tulajdonos nem menekült
Hány munkást és tisztviselőt foglalkoztatott a vörös hadsereg be-
jövetele előtt? 2 munkás, 1 munkásnő
mennyi áll most rendelkezésre? jelenleg foglalkoztatva nincsenek az üzem szüne-
tetése miatt.

K. Bencze Albert⁴⁷

Megjegyzés oldalt a lap bal szélén: átvette az üzemet a kommunista Párt

2. számú melléklet

Nánai nyomda⁴⁸ **Br.Eötvös u. 6.**
üzem /gyár/ megnevezése: **üzem helye. Baja, Br. Eötvös u. 6.**
gyártási anyag megnevezése: sajtótermékek
24. órai teljesítménye: 15000 nyomás
milyen és hány géppel van felszerelve: 1 gyorsajtó
dolgozik, vagy nem? **nem**
ha nincs üzemben, miért: az oroszok rendeletére lezárva
gépek lóerőssége: -
amennyiben a tulajdonos elmenekült, van-e megbízottja és ki az?
Nánay Lajos elmenekült⁴⁹
*itt maradt.*⁵⁰ Ádám Sándor, az üzemvezető
Hány munkást és tisztviselőt foglalkoztatott a vörös hadsereg be-
jövetele előtt? 1 segéd, 1 tanonc, 1 kifutó
mennyi áll most rendelkezésre? 1 segéd, 1 tanonc

3. számú melléklet

Nánay Lajos nyomda *Iparhatósági cégb. 1945 V/14-ig*⁵¹
1./ Milyen üzem, illetőleg mivel foglalkozik: könyvnyomdászat
2./ Telephelye /pontos címe: ~~Báró Eötvös utca 6.~~ Gróf Zichy Bódog u. 1/a.

- 3./ Ki a tulajdonos ha elmenekült ki az üzemvezetője:
 4./ Mit termelnek: Nyomtatványokat
 5./ Kinek szállít: M. Rendőrség bajai kapitányságának
 6./ 24. órai teljesítménye: 12000 ív nyomás
 7./ Milyen állapotban van az üzem és az épület: használható
 8./ Milyen üzemanyaggal dolgozik.: papír
 Mennyi az üzemanyag készlete /mennyi q-ban, hány munkanapra elegendő:/
 Mennyi a nyaersanyag⁵² készlete/ „19 q, „ 180 /
 9./ Ha az üzemből elvittek, vagy leszereltek, mit vittek el:
Részletesen feltüntetni mit vittek el: nem vittek el semmit.
 10./ Milyen munkáslétszámmal dolgozik:
 ___2___ munkásból ___-___segéd___2___tanonc.
 11./ Órabér segédek részére mennyi: ----
 " tanoncok részére mennyi: 1 éves 1 pengő, 4 éves 2.80 pengő

4. számú melléklet

Baja thj. város I. f. iparhatósága

KÉRDŐÍV

Iparfelügyelőség ellenőrzése alá tartozó ipartelepekről, amelyek motorikus /:elemi:/ hajtóerőre vannak berendezve és olyan kézierővel dolgozó ipari üzemekről, amelyek 20 vagy ennél több munkást rendszeresen foglalkoztatnak, továbbá az összes iparhatósági telepengedélyezés alapján létesített üzemekről, a motorikus hajtású, vagy gőzkazánal felszerelt mezőgazdasági üzemekről, az összes nyomdákra /:akát⁵³ gépierővel, akár csupán kézierővel dolgoznak:/ és végül az összes sütőipari /: pék, cukrász:/ üzemekről.

- 1./ Az ipari üzem tulajdonosának neve: Bakanek Gáspár és Gádor János
 2./ Az ipari üzem cégelnevezése: Bakanek Gáspár és társa Gádor János
 3./ Üzembentartójának neve: "
 4./ Üzletvezetője: "
 5./ Az üzem szakszerű megnevezése, aszerint, hogy mit gyárt, illetve mivel foglalkozik /pl. gépjavító stb./
 könyvnyomda
 6./ Az ipartelep pontos helye /utca, házsz./ Ferenciek tere 2.
 7./ Estleges központi irodahelye: -
 8./ Gépierővel, vagy csak kézierővel dolgozik az üzem: kézi és gépi erővel
 9./ Jelenleg üzemben van-e a telep /üzem/ Igen
 10./ Ha nincs üzemben, mikor szándékozik azt üzembe helyezni: -
 11./ Jelenleg hány munkást foglalkoztat: 2 (kettő)
 12. Jelenleg hány tisztviselőt foglalkoztat: -
 13./ Amikor teljes üzemmel dolgozott, mennyi volt a munkások száma: -

- 14./ Amikor teljes üzemmel dolgozott, mennyi volt a tisztviselők száma: -
- 15./ Telepengedélye van-e, s annak száma: -
16. / Esetleges egyéb megjegyzések: -

pecsét,⁵⁴ aláírás: Gábor

A fenti kérdőívet f.évi augusztus hó 6-ig bezárólag Baja thj. város I. f. iparhatóságához / földszint 51.szoba/ kell benyújtani.

dr. Béla Gyula sk.
I. f. iparhatóság képv.

5. számú melléklet

Zsifkovits László

- 1./ Milyen üzem, illetőleg mivel foglalkozik: nyomda üzem
- 2./ Telephelye /pontos címe: Árpád tér 6 szám
- 3./ Ki a tulajdonos ha elmenekült ki az üzemvezetője: Nem menekült el Zsifkovits László⁵⁵
- 4./ Mit termelnek: nyomtatványt
- 5./ Kinek szállít: közhivatalnak és honvédség
- 6./ 24. órai teljesítménye:
- 7./ Milyen állapotban van az üzem és az épület: egyrésze összetörve
- 8./ Milyen üzemanyaggal dolgozik. villany
Mennyi az üzemanyag készlete /mennyi q-ban, hány munkanapra elegendő:/
Mennyi a nyersanyag készlete / " " " " " /nincs
- 9./Ha az üzemből elvittek, vagy leszereltek, mit vittek el: 1944.dec.
Részletesen feltüntetni mit vittek el: 3500 kg. papír, 1 db villanymotor,
5 gépszíj, 3 db számológép, 1 db lukasztógép, 3 db papírállvány, 3 db asztal, 1 íróasztal,
2 db kályha, 40000 db boríték, 1 db acél henger, 30 kg festék, 4 db szedő hajó, 40 kg gép-
és kéziszerszám, ½ öl fa, 20 q kén, 6 kg fűződrót, 1 db belövődzsiha, 12 db villanylámpa,
?, 1 db telefon, 1 db vágógép
10. Milyen munkáslétszámmal dolgozik: egyedül⁵⁶
____ munkásból _____segéd _____tanonc
11. Órabér segédek részére mennyi:
" tanoncok részére mennyi

JEGYZETEK

- ¹ Fábíán Borbála: *A bajai nyomdászat kezdetei*. Bácsország, 2011/1. (56.) 78–82.
- ² Néhány kiadványán a Nánay Lajos Nyomdája név szerepel.
- ³ (1854 – Baja, 1916).
- ⁴ (Baja, 1879 – Baja, 1947?) Özvegye 1949-ig működtette a nyomdát.
- ⁵ Kemény Simon: *Csonka Bácska tükre*. Homok, 1931. 396–397. (a továbbiakban: Csonka Bácska 1931.).
- ⁶ A Corvin-nyomda nevét többféleképpen használta. Például az 1940-es években lapkiadóként Corvin-nyomda, de a hirdetésben már Corvin-nyomda vagy Corvin-könyvnyomda és újságkiadó üzem.
- ⁷ (1880 – Baja, 1915) Baja város cím- és lakjegyzéke szerint a Corvin-nyomda tulajdonosa volt. A gyászjelentésén az szerepel, hogy a *Bajai Független Újság* felelős szerkesztője.
- ⁸ Csonka Bácska 1931. 396.
- ⁹ Rapcsányi Jakab: *Baja*. Budapest, 1936. 586. (a továbbiakban: Rapcsányi 1936.). Spitzer István (Baja, 1895–?) szaktudását Baján, Budapesten és Szabadkán fejlesztette.
- ¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL BKML) VII. 1. c. Bajai Törvényszék iratai, Cégbíróági iratok Ct. II. 61.
- ¹¹ *Baja város cím- és lakjegyzéke*. Összeállították: Barta József, Balogh József, Bognár Lajos, Csefán Lipót. Baja, 1914. 77.
- ¹² Csonka Bácska 1931. 396.
- ¹³ Dr. Balogh Károly (szerk.): *A bajai M. Kir. Papp-Váry Eleménné Kereskedelmi Laeányközpiskola évkönyve az 1943–44. iskolai évről*. Baja, 1944.
- ¹⁴ Csonka Bácska 1931.397.
- ¹⁵ (Baja, 1892 – Baja, 1971).
- ¹⁶ 1939-ban változtatta a vezetéknevét Goldbergerről Gádorra.
- ¹⁷ (Pécs, 1902 – Baja, 1969).
- ¹⁸ Csonka Bácska 1931. 396.
- ¹⁹ (Szeged, 1882 – Baja, 1945) könyvnyomdász.
- ²⁰ Rapcsányi 1936. 582.
- ²¹ Csonka Bácska 1931. 397.
- ²² MNL BKML IX. 204. (Baja és Vidéke Ipartestület iratai) Iparlajstrom.
- ²³ MNL BKML VII. 1. c. Bajai Törvényszék iratai, Cégbíróági iratok Ct. II. 61. Erről írt Apró Erzsébet a cégbíróági adatbázis készítője. (Apró Erzsébet: *Adalék a csonka Bács-Bodrog vármegye ipartörténetéhez a bajai cégbíróági iratok alapján*. Bácsország, 2012/2. (61.) 70.
- ²⁴ MNL BKML IV. 1421. Baja Város I. fokú Közrendészeti Hatóságának iratai sz. n./1945 – nyomdászok.
- ²⁵ Fábíán Borbála: *Baja története 1944 és 1956 között*. In: Fábíán Borbála (szerk.): *Az 1956-os forradalom Baján*. Baja, 2016.
- ²⁶ *A bajai munkásmozgalom főbb eseményei 1890–1950*. dr. Faludi Gábor (szerk.), Baja, 29.
- ²⁷ Bajai Hírlap, 1945. febr. 24. (I. 1. sz.).
- ²⁸ Bálintné Mikes Katalin (szerk.): *Így kezdődött, dokumentumok Bács-Kiskun megye történetéből, 1944–1945*. Kecskemét, 1971. 166., 179.
- ²⁹ A zárójelben lévő szöveg más kézírása.
- ³⁰ MNL BKML IV. 1421. sz. n./1945 – nyomdászok.
- ³¹ MNL BKML IV. 1418. Baja város Közgyámi és Halálesetfelvételi Hivatalának iratai. 103/1945.
- ³² Bajai Hírlap, 1945. aug. 2. 2.
- ³³ Bajai Hírlap, 1945. szept. 4. 4.
- ³⁴ Halász Alfréd (szerk.): *Nyomdász évkönyv és utikalauz*. Budapest, 1943. 70.
- ³⁵ MNL BKML IV. 1421. sz. n./1945 – nyomdászok.
- ³⁶ MNL BKML IV. 1421. sz. n./1945 – nyomdászok.
- ³⁷ Kovács Bencze Albert többféleképpen használta a nevét: hol K. Bencze Albert, hol Bencze Albert.

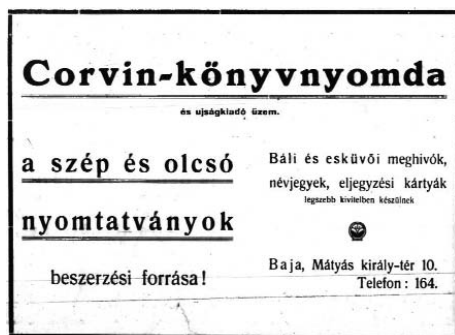
- ³⁸ Nagy Magyar Compass. Budapest, 1941. 745.
- ³⁹ Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára. Budapest, 1924. 555.
- ⁴⁰ MNL BKML IV. 1421. sz. n./1945 – nyomdászok.
- ⁴¹ MNL BKML IV. 1421. sz. n./1945 – nyomdászok.
- ⁴² Irányórabérek az iparban. Bajai Hírlap, 1945. máj. 17. 3.
- ⁴³ Kemény János: *Baja thj. város 1944–1949. évi története a polgármesteri jelentések tükrében 1–2*. Kecskemét, 2015. 544.
- ⁴⁴ A bajai Ady Endre Városi Könyvtár helyismereti gyűjteménye.
- ⁴⁵ Bárdos Ferenc: *Adalékok a bajai nyomdák történetéhez*. In: Bárdos Ferenc: *Bajai harangok, Barangolások a város múltjában*, [Budapest] 1990. 70.
- ⁴⁶ Ezt a címet ceruzával írták rá.
- ⁴⁷ Fekete tintával K. Bencze Albert töltötte ki és írta alá a kérdőívet.
- ⁴⁸ Az első sor gépelt. A kérdőív többi részét fekete ceruzával töltötték ki.
- ⁴⁹ Elmenekült. Ez a sor a gépelt kérdés felett olvasható.
- ⁵⁰ Más kéz bejegyzése ez a két szó.
- ⁵¹ Piros ceruzával írt szöveg.
- ⁵² Elgépelés, egy másik hasonló kérdőíven a nyersanyag szó olvasható.
- ⁵³ Elgépelés, helyesen: akár.
- ⁵⁴ A pecséten ez a körirat szerepel: Bakanek Gáspár és Gádor János könyvnyomdája BAJA.
- ⁵⁵ Ez az aláírása, mert a lap alján már nem maradt hely.
- ⁵⁶ A korábbi kérdőíven az szerepel, hogy 2 munkást foglalkoztat.

1. kép: Baja, Báró Eötvös utca a jobb oldalon látható földszintes épület a Kollár A. könyvkereskedés és könyvnyomda épülete (egy 1918-as képeslap, forrás: Fábíán Borbála gyűjteménye)

2. kép: Az 1945-ben megjelent Bajai Hirlap című újság fejléce és lábléce

3. kép: Corvin nyomda hirdetése a bajai Független Magyarország című újságból

4. kép: A Bakaneck és Goldberger könyvnyomda hirdetése a Baja-Bácska című lap 1938. január 4-i számából

5. kép: Az Új Élet nyomda Rt. hirdetése a Bácskai Ujság 1939. április 5-i számából

6. kép: Stáhl Károly nyomdájának hirdetése 1948-ból
(Forrás: Baja és Vidéke Ipartestület centennaris évkönyve 1948, Baja, 1948)